

legnyomósabbak valamely keletkező tudományban, azért azok helyességéről vagy nem helyességéről való beszéd nem lehet hasznaltalan. Lehet, hogy tudományunk helyes útja Szilády úrnak és az én nézeteinknek közepén halad el : de ha erősen nem jelöljük ki a két ellenfeles irányt, a közepet sem fogjuk eltalálni. H. P.

A MAGYAR SZEMÉLYSZÓK VISZONYÍTÁSA.

Akademiai székfoglaló, *Torkos Sándor* lev. tagtól. Olvastatott 1862. májushó 13. (Magyar Akadémiai Értesítő. Új folyam. A nyelv- és Széptudományi Osztály Közlönye stb. II. köt. III. füz.).

Torkos Sándor úr azt állítja, hogy „a magyar személyszók úgy viszonyíttatnak, hogy a szabályszerűen felvett viszonyragok — s illetőleg viszonzszók — után saját magok személyragjait is fölveszik“; tehát a mint-mondjuk : eny-é-m, te-é-d, öv-é-je, mi-é-nk, ti-é-tek, öv-é-jek, úgy mondjuk :

én-belé-m,	te-belé-d,	ö-belé-je,
én-benn-em,	te-benn-ed,	ö-benn-e,
mi-belé-nk,	ti-belé-tek,	ö-belé-jök,
mi-benn-ünk,	ti-benn-(e)tek,	ö-benn-ök stb.

Közönségesen t. i. azt tanítják nyelvtanaink, hogy az én, te, ő személyszók nem veszik fel a viszonyragokat, kivéve (a birtokost és) a tárgyat jelentőt, így :

én	te	ő
enyém	tiéd	övé (birtokos rag)
engemet	tégedet	öt
mi	ti	ők
miénk	tiétek	övéjek (övék)
minket	titeket	öket.

A többinél azután maga a viszonyrag szolgál törzsnek s az veszi fel a személyragokat, így, p. o.

<i>nek</i> :	nekem	neked	neki stb.
<i>ra</i> :	rám	rád	rája stb.
<i>től</i> :	tőlem	tőled	tőle stb.

A Torkos Sándor véleménye szerint ez a felfogás nem állana, hanem az övé, mely a személy szót rendesen viszonyíttatja, s az így ragozott törzshöz még egyszer hozzáteszi a személyragot, azaz így :

<i>én-ra</i>	<i>te-ra</i>	<i>ő-ra</i>
<i>én-rá-m</i>	<i>te-rá-d</i>	<i>ő-rá-ja stb.</i>
<i>én-nek</i>	<i>te-nek</i>	<i>ő-nek</i>
<i>én-nek-em</i>	<i>te-nek-ed</i>	<i>ő-nek-i stb.</i>

Torkos Sándor úr evvel támogatja véleményét: „Személy- vagy birtokrag csak oly törzshöz járulhat, melynek jelentése a *személy* és *birtok* fogalmát magában felvenni s ez által módosítani képes. Nem mondhatom *de-em*, vagy *ámbátor-unk* (mint mondunk: lát-unk és ház-unk), mert *de* és *ámbár* mondatviszonyítók lévén, jelentésöknek a személy és birtok fogalmával semmi közök nincsen. Minthogy pedig továbbá, a személy- vagy birtok-ragok, a törzsnék, melyhez járulnak, jelentését módosítják: az ily törzsnék szükségkép önálló jelentéssel s étellel kell bírnia, vagyis, az ily törzsnék mindenesetre szónak kell lennie.“ A viszonyragok legnagyobb része pedig már nem szók, azért fel sem vehetik a személy-ragokat. „Ha tehát circulus vitiosusba jutni nem akarunk; határozottan fen kell tartani a kínálkozó eredményt, s kimondani, *hogy a viszonyragok személyragokat felvenni nem képesek.*“

Úgy látszik nekem, hogy mégsem állhat T. S. úr felfogása. Már azért sem, mert a nyelv ismeri ugyan ezt a ragozást: *ház-ra*, *ház-nak*, de nem ismeri ezt: *én-ra* vagy *én-re*, *én-nek*. S vannak még más tekintetek is. A személyragok *nem* módosítják a törzsnék jelentését, mit példával mutathatni meg legjobban és legrövidebben. Mondjuk:

lát-unk,	ház-unk,	rajt-unk
mí lát-unk,	mí ház-unk,	mí rajt-unk.

Az *unk*-at, ha a *lát* ige után teszszük, személyragnak, ha a *ház* névszó után teszszük, birtokragnak nevezszük; de már e szokásnak sincs alapja. Lehet-e azon tényező, azon rag egyszer ilyen, más-szor olyan jelentésű? — Az *unk* mind két esetben valóban *csak* személyrag, kifejezván, hogy mely és hány személyé a *lát* és a *ház*; ha különbséget találunk a két eset közt, az nem a ragtól, hanem attól származik, a mihez a rag járul. Már a *lát* cselekvést jelent, az *unk* tehát azt fejezi ki, hogy kié a cselekvés; a *ház* nem jelent cselekvést, hanem dolgot, az *unk* kifejezi tehát, hogy kié a dolog. Úgy-e világos, hogy a lát-unk és ház-unk közti értelembeli különbség nem a személyragtól származik, hanem a törzstől. Ámde az által az is világossá lett, hogy a személyrag *nem módosítja* a törzsnék értelmét,

csak *viszonyítja* a személyhez. — Lehet-e a viszonzót is személyhez viszonyítani? Hogy ne? Mutatja a felvett példa: *rajt-unk*. Ebben a szóban is az *unk* azt fejezi ki, hogy mely és hány személyé a viszony, melyet a *rajt* szó jelent. — Változik-e a jelentés, ha a lát-unk, ház-unk, rajt-unk szók elé a *mi* személyszót teszszük, így: *mi lát-unk*, *mi házunk*, *mi rajt-unk*? Nem változik, nem is változhatnak, mivel a *mi* = *unk*, tehát csak túlbővítést okoz. A mondottaknál fogva is azt hiszem, hogy a magyar (vagy inkább az áltaji) nyelv szellemében járunk el, ha az öszves szó-kincset három részre osztjuk: *igeszókra*, *névszókra* és *viszonzszókra*, ha mindjárt a két utolsó osztály közt nem bírnak is elmetsző határt vonni, oly szók is lévén, melyek dolognevek és szorosán vett viszonzszók egyszersmind (fő, hegy; felett, hegyett).

Okkal veti ellenembe T. S. úr azt, hogy a mondatviszonyítók bizonyosan a viszonzszókhoz tartoznak, mégsem veszik föl a személyragokat, p. o. *de*, *ambátor* stb. Azonban tessék kettőt meggondolni, azt, hogy *lát*, *tud*, *vél*, *öl* stb. azaz az igeszók legnagyobb részint a jelentő mód jelen idejének egyszámú harmadik személyében sem veszik föl a személyragot, mégis harmadik személyt jelentenek; másodszer azt, hogy a mondatviszonyítók is (mint általában a névszók) természetszerint harmadik személybeliek, ha személy rag nélkül vannak is, — sőt a *de* helyett hajdan *maga* állott, mint a finnben is *itse* áll *mutta* helyett, mely utóbbi a *muu*-nak egyik ragosa (= *de* maga, máskülönbén). Valamint a *lát* stb., mint ilyen, azaz mint harmadik személyt jelentő, nem veszi föl ugyanezen személyt jelentő ragot; úgy a mondatviszonyítók, mint ugyancsak harmadik személyt jelentők, sem veszik föl azt.

A személyragok mindenütt azon viszonyt fejezik ki, s mindenütt azon jelentésűek (lát-unk, ház-unk, rajt-unk), ők tehát szorosán véve mindenütt az alanyt jelölik. Azért, ha néha birtokragoknak nevezük és nevezzük is, az elnevezés nem helyes; ők sohasem jelentenek birtokot, hanem a birtokost, tehát az alanyt jelölik. Továbbá, úgy fogván fel a személyragok szerepét, azt is észreveszszük, hogy a viszonyítóknál is ugyanazont jelentik, s azért az egész viszonyítás után ragoztatnak: *rá-m*, *ról-am*, *rajt-am*. Ezt az egész viszonyítást tetézve látjuk az ilyenekben: *élibe*, *felibe*, *közibe* stb.; a nyelvszokás elfeledvén, hogy *elibe* stb. tetéztet ragú, s azt csak

elé gyanánt vevén: tehát úgy ragozza, mint emezt ragozta volna, úgy hogy értelem szerint egyenlők:

elibé-m elibé-d elibé-je, elibé-nk, elibé-tek elibé-jök
 elé-m elé-d elé-je, elé-nk elé-tek, elé-jök.

Hogy a magyar nyelv nem mondja: én-nek, én-ből, én-től stb. mint mondja a finn: min-ulle, min-usta, min-ulta stb., hanem nekem, belőlem, tőlem, ebben nincs fonákság, hanem csak szokatlanság. Kellgrén előtt; azért nem a fonákságot elhárítani, mely nincsen, hanem Kellgrén-t fel kell világosítani.

Egyébiránt a személyragok, minthogy a tárgyi ragokkal egyesülnek, nem egy nehézséget gördítenek a fejtegető elibe. Bátor vagyok tehát még erre figyelmeztetni, hogy az igetörzs, vagy igefogalom cselekvést jelentvén, a névszó-, vagy dolognév-fogalom szűkségkép nem jelent cselekvést, hanem inkább szenvedést; *lát*, *hall*, *megy* stb. cselekvést jelentenek, miért is helyesen nevezi a finn műnyelv az igeszót *tevés-szónak* = teko-sana; *ház*, *kés*, *toll* stb. nem jelenthetnek cselekvést, hanem meglettet, tehát inkább szenvedést. Már az átható ige, ha a személyi ragokkal a tárgyi ragot egyesíti, azt így fejezi ki: *lát-om*, *lát-od*, *lát-ja*; ebben pedig már szenvedés-fogalom van. Tudniillik a *lát* a cselekvő, és átható: az, kit látok, nyilván a szenvedő; az alany *k* (*lát-o-k*) a tárggyal *va*, *v* (*látá-va*, tehát *lát-o-v-+k*) egyesülvén, nyilván az *om*-ban van kifejezve; minélfogva az *om*-ban a személyi viszonyon kívül a szenvedés fogalma is lappang. De a *bot-om*, *bot-od*, *bot-ja* stb. ugyan azt látszik nekem jelenteni, hogy az alany *k* a tárgyi *va*-val egyesülvén, a szenvedést vagy birtokot a *botra* viszonyítja. De ha ennyire megfejtjük is a tüneményt, a többes-számban megint nem boldogulunk, mert ott van egyfelül: *lát-juk*, *lát-játok*, *lát-ják*, s másfelül *bot-unk*, *bot-o-tok*, *bot-jok*. Ellenben a szenvedő igeragozás a többes számban is meg-egyez a birtokos-ragozással, így:

bot-om	látat-om
bot-od	látat-ol
bot-ja	látat-ik
bot-unk	látat-unk
bot-o-tok	látat-tok
bot-jok	látat-nak

A többes-számban tehát se a magyar névszó, se a magyar igeszó nem bírja a szenvedés fogalmát külön tényező által a személyraggal

együtt kifejezni. Sok felvilágosítást nyújt erre nézve a mordvin nyelv, lásd Nyelvtudom. Közlem. I. 443. stb. lapjain, különösen a 444. lapján.

Van az Értesítő azon füzetében, melyben Szilády Áron és Törkos Sándor urak értekezései vannak, még Finály Henrik úr ily czimű értekezése is: *Ismét a magyar nyelv szótára*, mely tavál július 16-kán terjeszteték az akademia elé. Az itt (a 105. lapon) olvasható indítvány után igenesen kötelességgé van téve, összegyűjteni, és közzétenni a szótár iránti észrevételeket. Az indítvány szándékát, úgy hiszem, csak előmozdítom, ha czentül az *Ismertető részben* rovatot nyitok az észrevételeknek (ha jut nekik hely), s lassankint rendbe szedem azokat; hogy így rendezve, talán meg is szűrve, világosabban tüntessék ki, mit akarnak, s helyest akarnak-e?

H. P.

VADRÓZSÁK.

Székely népköltési gyűjtemény. Szerkeszti *Kriza János*. Első kötet. Kolosvárt 1863. Nagy 8-adrét VIII. és 577. lap. Ára 2 ft 50 kr.

Kriza úr így szól az Előszóban: „Emlékezhetik még egy-egy olvasóm: húsz éve maholnap, *Vadrózsa* czim alatt kiadandó népköltemények pártolására hívtam volt fel a nagy közönséget. A pártolás nem lön, s az akkori idők más irányú törekvései miatt tán nem is lehetett oly hatás, hogy annak melegétől kinyílhatott volna a vad bimbócska, — s miért tagadnám? ő maga is mind gyöngébbnek kezdette volt magát érezni, minthogy az irodalom díszkertébe való átültetését méltán kívánhatta volna, midőn a Kisfaludy-Társaság megbizásából Erdélyi által szerkesztett Gyűjtemény is csak egy buzgó hazafi áldozata mellett jelenhetett meg. S ekkor bekövetkeztek a nemzeti remények szintoly nagyszerű öröm- mint bánatnapjai, egyiránt kezdvezőtlen kor csendesebb kedélyállapotot igénylő munkák folytatására.

„Idő múltával, midőn az újra föleszmélt nemzet lelke mélyebben szállott magába, hogy saját nemzeti lényét a romboló vészek ellenében minden gyökszálaiban erősítse és megszilárdítsa, s e célból egyedül vérében való, saját idomot és üde-szint adó népi elemek-